

KRYSTYNA KULIGOWSKA

IKZ Warszawa

WYCHOWANIE PRZEZ PRACĘ W PRZEDSZKOLIU

1. Zagadnienia programowo - metodyczne.

Celem niniejszego artykułu jest podzielenie się własnymi doświadczeniami z organizacji procesu wychowania przez pracę wśród dzieci w wieku przedszkolnym.

Literatura przedmiotu na ten temat traktuje, iż głównym celem tego procesu jest osiągnięcie następujących zamierzeń:

- pojmowanie przez rodziców i nauczycieli znaczenia stałych obliczonych na siły dziecka obowiązków, systematycznych zadań stawianych dziecku,
- kształtowanie umiejętności wykonywania przez dziecko konkretnych prac na terenie domu i przedszkola,
- rozwój intelektualnych, artystycznych i praktycznych zdolności,
- kształtowanie moralnych walorów osobowości dziecka.

Program wychowania w przedszkolu opracowany i zatwierdzony przez Ministerstwo Oświaty i Wychowania wraz z wkładką do obowiązującego programu zatytułowaną „ Zakres treści wychowania i kształcenia dla dzieci sześciolletnich ” wydaną w 1977 roku określa zadania, treści i formy organizacyjne.

Naczelnym zadaniem wychowania przedszkolnego jest wszechstronny rozwój jednostki wychowywanej w zespole przez kształtowanie postaw, przekonań, zainteresowań umiejętności i sprawności oraz stopniowe poszerzanie zasobu wiedzy./Program wychowania w przed-

szkolu, Warszawa, 1973, s. 54

Zadania przedszkola określają sfery oddziaływań wychowawczych: wychowanie zdrowotne, społeczno - moralne, umysłowe i estetyczne. W każdym wyodrębnionym zakresie zawarte są treści dotyczące wychowania przez pracę. Odnoszą się one do czterech dziedzin działalności.

- 1/ własnej pracy dziecka w zakresie czynności samoobsługowych skierowanych na zaspakajanie potrzeb własnych i innych /młodszego rodzeństwa, rówieśników/.
- 2/ Udziału dziecka w pracach porządkowo - gospodarczych i społecznie - użytecznych w domu rodzinnym i w przedszkolu.
- 3/ Zapoznania wychowanków z pracą i wytworami pracy ludzi różnych zawodów.
- 4/ Kształtowania właściwego stosunku do pracy, ludzi pracy i wytworów pracy.

W procesie wychowania przez pracę zauważa się złożoność procesu kształtowania postaw społeczno - moralnych dzieci w przedszkolu. Jednym z zadań wychowania społeczno - moralnego jest wdrażanie do przestrzegania zasad życia zbiorowego i szacunku do pracy. Oto hasła dotyczące tej postawy.

Dziecko jako członek rodziny - zapoznawanie z pracą domową i zawodową rodziców, z określeniem jej społecznej wartości.

Dziecko jako członek zbiorowości przedszkolnej - wyrabianie stosunku do ludzi pracy i wartości ideowych, stosunku do rzeczy i przyrody, stosunku do siebie / obowiązki wobec rodziców, personelu, kolegów, dyżury, samokontrola i samoocena/.

Dziecko w społeczeństwie - wyrabianie stosunku do ludzi pracy i wytworów pracy człowieka, / interesowanie się życiem najbliższego środowiska, udział w pracach społecznie - użytecznych, zwracanie uwagi na pracę zawodową charakterystyczną dla danego środowiska/, stosunek do rzeczy i przyrody - integracja z wychowaniem technicznym, poznawanie urządzeń technicznych, rozumienie

społecznej użyteczności mechanicznego i automatycznego sprzętu domowego/; stosunek do siebie /poszanowanie i oszczędzanie rzeczy wspólnych, zrobienie przyjemności innym/.

Treści poszczególnych działów materiału programowego są ze sobą powiązane i łączą wiadomości teoretyczne z czynnościami praktycznymi. Dla wychowania przez pracę szczególne znaczenie ma dział „wychowanie społeczno-moralne” oraz „wychowanie umysłowe”, albowiem treści tych działów służą rozwijaniu tych umiejętności, które kształtowane są w toku wykonywania czynności praktycznych i są związane z inicjatywą i samodzielnością wychowanków. Realizacja owych treści stwarza możliwości zapoznawania dzieci z pracą ludzi różnych zawodów, sprzyja kształtowaniu pozytywnego stosunku do pracy, ludzi pracy i wytworów pracy.

I tak, już trzylatek rozpoczyna poznawanie właściwości różnych materiałów i podstawowych czynności związanych z ich obróbką /zginanie, składanie, klejenie, cięcie itp./. Dzieci czteroletnie montują elementy, wykonują najprostrze modele budowli. Starsze poznają podstawowe pojęcia: praca, narzędzia pracy, zawód.

W efekcie realizacji treści programowych wychowania przez pracę chodzi o ukształtowanie wielu społecznie wartościowych umiejętności i rozwijanie cech charakteru.

Stopniowe pokonywanie przez dziecko pewnych trudności i widoczne rezultaty dają poczucie własnej sprawności, a tym samym bodźce do dalszej pracy, pobudzają pomysłowość i inicjatywę. Przestrzeganie doprowadzenia zaczętej pracy do końca - to droga rozwijania cierpliwości, rzetelności, dokładności i dyscypliny. Wdrażanie dziecka do codziennego wykonywania pewnych stałych czynności, jak ubieranie się i rozbieranie, odkładanie zabawek i rzeczy indywidualnego przeznaczenia na wyznaczonym miejscu rozwija cechę systematyczności, a świadomość wkładanego w pracę wysiłku uczy szanowania wytworów rąk ludzkich.

Wykonywanie przez dziecko pewnych czynności o charakterze pra-

cy wspólnie z innymi np: rodzicami, rodzeństwem wyrabia umiejętność współdziałania, gotowość podporządkowania się potrzebom innych osób.

Podkreślając wkład pracy dziecka, który służy dobru ogółu i polepszaniu codziennego życia własnego i osób najbliższych w jego otoczeniu, wzmacniamy w nim społeczne motywy pracy, kształtujemy postawę społeczną a także akcentujemy najwyższy, najbardziej ludzki wymiar pracy.

Konkretne zadania, jakie w toku pracy dziecko ma rozwiązać pozwalają mu lepiej poznać rzeczywistość, pobudzają do szukania informacji, do wzbogacania wiadomości, budzą zainteresowania.

Dla optymalnej realizacji zadań wymienionych w programie i osiągnięcia w/w efektów wychowawczych koniecznym jest adekwatna organizacja procesu wychowawczego w placówce. Dla tej organizacji niezbędne są:

- a/ plan roczny, który obok zadania głównego powinien sugerować środki realizacji i określać termin ich wykonania,
- b/ plan Rady Pedagogicznej - z podaną tematyką i literaturą,
- c/ plan współpracy z rodzicami - z podanymi formami współpracy i tematyką,
- d/ plan współpracy ze środowiskiem / szkołą, pobliskim zakładem pracy.

Najważniejszym jednak elementem w realizacji wychowania przez pracę jest nauczyciel przedszkola i jego codzienny program działania w tym zakresie.

Wiadomo, iż najbardziej trafnie dobrane treści programowe, najlepiej opracowany plan, nie dadzą oczekiwanych wyników, jeśli proces dydaktyczno-wychowawczy nie będzie prawidłowo zrealizowany. Przede wszystkim nauczyciel winien być dobrym organizatorem, inicjatorem i „ kierownikiem ” wszelkich poczynań wychowanków. Dobra organizacja pracy wymaga przygotowania, w miarę możliwości wraz z dziećmi, wszystkich składających się na nią elementów.

Dzieci mają znać cel pracy, który winien być dla nich bliski i zrozumiały, mają dostrzegać bezpośrednią użyteczność tego co robią. Nauczyciel winien ustalić konkretne zadania dla każdego dziecka lub zespołu i zgodny plan działania, zaprojektować kolejność podstawowych czynności i sposoby ich wykonania. Niezbędny jest wybór odpowiedniego miejsca obejmującego przestrzeń dostateczną dla wszystkich uczestniczących w pracy dzieci oraz dobór i przygotowanie odpowiednich pod względem przydatności dla danej pracy narzędzi i materiałów. Stopień integracji nauczyciela zależy od wieku dzieci, ich dojrzałości umysłowej, emocjonalnej i społecznej. Po doprowadzeniu przez dzieci podjętej pracy do końca winno się ją ocenić i dopilnować, aby miejsce pracy było uporządkowane a narzędzia i pozostałe materiały zabezpieczone i odłożone na wyznaczone uprzednio miejsca. Podczas oceny wyników pracy wykonywanej indywidualnie lub zespołowo nauczyciel powinien unikać zarówno nieuzasadnionych, ogólnikowych pochwał jak i uwag, które dyskwalifikują pracę dziecka.

Mając na uwadze stopniowe usamodzielnianie i przyzwyczajanie do pracy wychowanków, nauczyciel powinien wykorzystywać każdą sprzyjającą chwilę w ciągu dnia do utrwalania poprzez ćwiczenia zdobytych sprawności i umiejętności.

W placówce, którą charakteryzują rozkład zajęć przedstawia się następująco:

I część dnia godz. 7-9 ³⁰ zajęcia i zabawy poranne	II część dnia godz. 9 ³⁰ - 12 ³⁰ zajęcia zorganizowane, pobyt w ogrodzie	III część dnia godz. 15 - 17 ⁰⁰ zajęcia i zabawy popołudniowe
Prace porządkowe i gospodarcze wykonywane przez dzieci przy współudziale nauczy-	Cykl zajęć programowych, w których występuje nauczanie pracy, zbliżanie	czynności samoobsługowe: ubieranie się po leżakowaniu, przed wyjściem do ogrodu

<p>ciela; wycieranie kurzu, zmiatanie podłogi, podlewanie roślin, układanie zabawek na wyznaczonym miejscu, opieka nad prowadzonymi hodowlami, pomoc w przygotowaniu materiałów /farba, pędzle, nożyczki, karton itp./ potrzebnych do zajęć programowych, nakrywanie do stołu.</p> <p>Czynności samoobsługowe skierowane na zaspakajanie potrzeb własnych: obsługiwanie się w szatni, mycie rąk, spożywanie posiłku.</p> <p>Organizowanie zabaw tematycznych, w których dzieci odtwarzają życie i pracę ludzi dorosłych.</p> <p>Utrwalanie i pogłębianie wiadomości dzieci o pracy i wytworach pracy ludzkiej w kontaktach indywidualnych z dzieckiem i zajęciach w małych zespołach</p>	<p>dzieci do techniki, zapoznawanie z pracami i wytworami pracy ludzi różnych zawodów.</p> <p>Prace porządkowe związane z likwidacją zajęć.</p> <p>Prace społecznie - użyteczne związane z pielęgnacją ogrodu i działki przedszkolnej/grabienie, sianie nasion, zbieranie drobnych kamyczków, patyków, zeschniętych liści i łodyg, wyrywanie chwastów, zbieranie plonów.</p> <p>Czynności samoobsługowe związane z obsługiwaniem siebie, dbałością o swój wygląd estetyczny, umiejętnością spożywania posiłków.</p>	<p>lub do domu.</p> <p>Prace porządkowo - gospodarcze: pomoc przy składaniu poscieli, porządkowanie po posiłkach i zabawach.</p> <p>Prace użyteczne na działce i w ogrodzie przedszkolnym.</p> <p>Zabawy tematyczne w kąciakach zainteresowań - poznanie wytworów pracy dorosłych.</p> <p>Pomoc przy wykonywaniu pomocy dydaktycznych jak: albumy, zakładki do książek, kukiełki.</p>
--	---	---

Z przedstawionego rozkładu zajęć wynika, że prace wykonywane przez dzieci wiążą się w sposób naturalny z całokształtem ich życia w przedszkolu, kontaktami ze środowiskiem oraz konkretnymi sytuacjami i związanymi z nimi potrzebami. Ważne jest tylko, aby nauczyciel stosując zasadę stopniowego zwiększania trudności uwzględniał wszystkie te elementy w codziennej pracy.

2. Organizacja badań

Zagadnienie wychowania przez pracę dziecka w wieku przedszkolnym od trzech lat uczyniłam przedmiotem badań, które mają na celu wypracowanie pewnych uogólnionych zasad realizacji tego procesu.

Badaniami objęto dzieci uczęszczające do przedszkoli miejskich i wiejskich, nauczycieli przedszkoli i rodziców tych dzieci.

W celu pełniejszego zebrania materiałów stosowano różne metody. A więc: obserwację, badanie opinii w sposób bezpośredni /wywiad/, analizę wytworów prac, specjalnie przygotowane przewodniki do poznawania zmian w zachowaniu się dziecka pod wpływem zorganizowanego udziału w pracy, specjalnie przygotowane arkusze oceny realizacji obowiązującego programu. Dzięki tak dobranym metodom zbadałam także działalność rodziny na rzecz wychowania przez pracę oraz dotychczasowe działania przedszkola w tym zakresie.

Organizacja badań nad działalnością włączającą dziecko w proces pracy w rodzinnym domu została skoncentrowana wokół oceny:

- warunków wychowawczych dziecka w domu,
- stopnia samodzielności i udziału w wykonywaniu czynności samoobsługowych i prac porządkowo - gospodarczych,
- wykorzystywanie sposobów wprowadzania dziecka w świat pracy.

W badaniach dotyczących wychowania przez pracę w warunkach przedszkolnych wystawiono ocenę:

- realizacji treści programowych,
- bazy dydaktycznej jaką nauczyciel stworzył przy określonych warunkach przedszkola, aby móc realizować treści programowe,
- stopnia udziału dzieci w pracach na terenie przedszkola oraz stanu wiadomości o pracy dorosłych i ich stosunku do wytworów własnych i innych osób.

W trakcie badań zgromadzono materiał, który wskazuje na szereg tendencji wymagających uzupełnienia zarówno treści, form jak i metod procesu wychowania dzieci w wieku przedszkolnym w toku pracy.

3. Wyniki badań - wnioski

Rodzice widzą potrzebę wykonywania przez dziecko pewnych prac, ale podkreślają zarazem, że nie wiedzą jak oddziaływać na dziecko aby uzyskać pozytywne wyniki. Do najbardziej typowych prac, które dziecko w wieku przedszkolnym może i powinno wykonać zaliczają: sprzątanie zabawek, porządkowanie mieszkania i podwórka, pielęgnacja roślin, opieka nad zwierzętami i ptactwem domowym. Znacznie większy zakres prac porządkowych i gospodarczych wykonuje dziecko w tym samym wieku mieszkające na wsi. Ponad 30% badanych rodziców zamieszkałych w mieście nie wyrabia u dziecka umiejętności wykonywania prac samoobsługowych, 50% zaś nie przyzwyczaja dziecka do wykonywania stałych obowiązków i doraźnych poleceń. Dzieje się to w imię źle pojętej troskliwości rodziców /dziadków/ chęci uchronienia dziecka przed wysiłkiem, zapewnienia mu pewnej swobody, która wydaje się im warunkiem szczęśliwego dzieciństwa. Czasem dzieje się tak z braku czasu oraz cierpliwości i wyrozumiałości dla nieudanych początkowo poczynań dziecka.

Rodzice wiejscy nie mają większych trudności w usamodzielnianiu dziecka w zakresie czynności samoobsługowych. Oceniają własne dziecko jako samodzielne, wdrożone do samoobsługi i wykonywania pracy w gospodarstwie niekiedy poważnej, odpowiedzialnej jak:

opieka nad młodszym rodzeństwem, przynoszenie drzewa na opał, karmienie domowego ptactwa. Ocena ta jest zgodna z oceną nauczycieli o stopniu samodzielności dzieci uczęszczających do przedszkoli wiejskich objętych badaniami.

Główną formą zapoznawania dziecka z pracą ludzką są rozmowy, tylko 24,4% badanych rodziców uwzględnia jeszcze obserwacje pracy osób dorosłych i zmian zachodzących w otoczeniu w wyniku pracy człowieka wraz z wyjaśnieniem - „kto przyczynił się do ich powstania”.

Potrzebę usamodzielniania dzieci w zakresie czynności samoobsługowych nauczyciele stawiają na pierwszym miejscu i w aspekcie tego zagadnienia odnoszą najlepsze wyniki. Brak jest natomiast planowego i systematycznego oddziaływania w zakresie aktywizowania wychowanków w pracach porządkowych i gospodarczych oraz społecznie - użytecznych.

Co trzeci nauczyciel realizuje zadanie wychowania przez pracę na wycucie kierując się własnymi umiejętnościami i intuicją. Znaczna grupa nauczycieli /szczególnie z małym stażem pracy/ winna lepiej znać program, dostrzegać w pracy te elementy, których realizacja sprzyja rozwijaniu samodzielności dziecka, umiejętności działania i stopniowemu wdrażaniu do pracy. Daje się zauważyć, że w momencie kiedy w przedszkolu rozpoczęto naukę czytania i przygotowanie do pisania - nauczyciele skoncentrowali się wokół dydaktycznej funkcji przedszkola pozostawiając działalność wychowawczą i kompensacyjną raczej na uboczu.

Zdaniem nauczycieli nadmierna ilość dzieci w grupach przedszkolnych, często jeszcze zróżnicowanych pod względem wiekowym /np. pięcioletki z czterolatkami/ i nieodpowiednia ilość środków dydaktycznych - to główne przeszkody w kierowaniu rozwojem osobowości dziecka w procesie pracy i indywidualizowania zadań. Ponad 3/4 badanych nauczycieli twierdzi, że dysponuje zbyt ubogim wyposażeniem i mało przemyślanym doborem przyborów, środków i urzą-

dzeń wymaganych przy wdrażaniu dzieci do prac porządkowo -gospodarczych i społecznie-użytecznych, wyrabianiu umiejętności posługiwania się prostymi narzędziami pracy i rozbudzaniu zainteresowań technicznych. W tym miejscu wyrażam pogląd, że warto wrócić do „tradycji” organizowania w przedszkolach dobrze wyposażonych kącików gospodarczych i porządkowych, kącików majsterkowicza czy „małego technika”. Teraźniejsze wyposażenie tych kącików w większości placówek to tylko wisząca lista dyżurów, znaczki dla dyżurnych bardziej lub mniej estetyczne, czasami jedna zmiotka lub ściereczka. Nie są to narzędzia pracy, których trzeba używać przy majsterkowaniu, modelowaniu czy dbałości o czystość pomieszczeń.

W świetle tego co przedstawiłam można - jak sądzę - sugerować pewne propozycje dla praktyki i metodyki wychowania dzieci w wieku przedszkolnym.

- Przedszkola należałoby w jak najkrótszym czasie wyposażyć w bazę techniczną dostosowaną do zajęć teoretycznych i praktycznych w postaci kącików zainteresowań, w których mogłyby się odbywać zajęcia zorganizowane w małych zespołach oraz praca indywidualna. Przygotować taką ilość pomocy naukowych, materiałów, narzędzi do pracy dostosowanych do wieku i możliwości wychowanków, aby przynajmniej na trzech przypadła: ściereczka, zmiotka, konewka, łopatka, grabki, młotek, wkrętak itp., gdyż w przeciwnym razie zasady kształtowania samodzielności stają się w małym stopniu możliwe do realizacji.
- Mając na uwadze wychowawcze i społeczne wartości tkwiące w pracach społecznie - użytecznych i biorąc pod uwagę konieczność stopniowego usamodzielniania dzieci, należałoby przy każdym przedszkolu założyć rabatki kwiatowe i działki warzywne oraz doskonalić organizację pracy w tym zakresie. Praca interesuje dzieci przedszkolne nie tylko ze względu na możliwość działania ale ze względu na cel, konkretny efekt i pewną ciekawość.

Stąd w procesie wychowania przez pracę należy w szerokim zakresie wykorzystywać sytuacje naturalne nadarzające się w codziennym życiu oraz celowo organizowane, sprzyjające aktywizacji dziecka w trzech podstawowych zakresach jego życia: domu, przedszkolu i środowisku społecznym.

- Nauczyciele przedszkoli powinni stwarzać pogodną i serdeczną atmosferę, podkreślać wszelką inicjatywę wychowanków, akcentować wyraźnie przejawy ich samodzielności., stawiać przed nimi zadania do wykonania oraz stwarzać sytuacje, które sprzyjać będą rozwijaniu zainteresowań i umiejętności. Nieodzwonne jest stosowanie różnych sposobów uczenia dziecka czynności samoobsługowych i prac o charakterze porządkowo - gospodarczym i społecznie - użytecznym, jak na przykład pokaz połączony z wyjaśnieniem słownym, pokaz połączony z bezpośrednim wykonaniem danej czynności przez dziecko, stosowanie ćwiczeń, przydzielanie stałych obowiązków i doraźnych poleceń, odwoływanie się do wartościowej literatury dziecięcej.

Przy wprowadzaniu dzieci w powszechny, społeczny proces pracy należy dążyć do tego, aby doprowadzić wychowanków do zaangażowania w życie środowiska, następnie rozwijać zainteresowania i wzbogacać ich wiadomości wykorzystując różnorodne źródła poznania, jak na przykład:

- wycieczki i spacerunki połączone z bezpośrednią obserwacją pracy człowieka i zmian zachodzących w otoczeniu w wyniku pracy rąk ludzkich,
- kontakty okolicznościowe i nieprzewidziane wydarzenia: wizyta lekarza, elektryka, elektronika, hydraulika w celu udzielenia pomocy lub usunięcia powstałej awarii.
- zaopatrzyć przedszkola w literaturę dziecięcą, ilustracje, modele środków lokomocji i maszyn niedostępnych bezpośrednio obserwacji. Chodzi więc o stosowanie takich metod, które pobudzają dzieci do aktywizacji i samodzielności.

Literatura

- M. Dmochowska, Wychowanie w przedszkolu i rodzinie, Warszawa 1978
I. Dudzińska, Metodyka wychowania w przedszkolu, Warszawa 1977
E. Kuśmerek, Dobrej roboty uczymy już w przedszkolu, Warszawa 1969
T. Nowacki, Praca i Wychowanie, Warszawa 1980

THE EDUCATIONAL VALUE OF WORK IN THE PLAY-SCHOOL

Summary

The author presents the basic play-school syllabus, giving special emphasis to the work process. A general outline of empirical studies carried out is given. Their results show the trends in teaching methods in play-schools. Some methodological hints for teachers have been included.

ВОСПИТАНИЕ ПУТЕМ ТРУДА В ДЕТСАДЕ

Резюме

В статье представлены основные программные принципы в области воспитания детей в дошкольном возрасте, особенно в процессе труда.

Дана общая характеристика проблематики исследований, а также предварительные результаты, определяющие тенденции воспитательных мероприятий в детсадах. Статья содержит некоторые методические указания для учителей.